

Осхин зүсн негн, өргдэжин уга негн.

Незайн, кесг зун, минггн джил урд, Дөрвн-өөрд, Дөчн-монггл хам-хоша байдг байдж. Тигэд Дөрвн-өөрдин көвүд Дөчн-монгглин тал одад, теднэ көвүдлань шагга наадад, Дөчн-монгглин көвүднэ Дөрвн-өөрдин тал ирэд шага наадад байдг байдж.

Нег дйкдж Дөчн-монглин көвүд Дөрвн-өөрдин тал ирэд шага наадад, байсн шаггаган шүгддж оркна. Шүгдсн шаггадан гундрхад Дөчн-монглин көвүд Дөрвн-өөрдин көвүдэс шүүгдсн шагасан хару булалдж автми гигэд ноолда татдг болна.

Дөрвн-өөрдин көвүд шүүсн шагасан булагдх биш, Дөчн-монглин көвүдиг гүвдэд тавдг болна.

Көвүдэн гүвдүлсинь сонгсчкад, Дөчн-монгли Дөрвн-өөрд гүвдх болад гарад гүвдлднэ. Дөрвн-өөрд эр-эм уга өмнэсн гарад гүвдлднэ, Дөчн-монглиг бас гүвдэд тавнэ...

Чингс-Богд Хана бийинь болад түйнэ көвүд, ачир нарта орчлнгин ик зуугинь эрхдэн орулдж авч йовх цагт, мана өвкс йамаран үүлдвр күцэдй йовсн манд сэйиэр медгдхш. Волв, бодхд, хар-шар уга мангд, хасг китед нань-чигн оln келн ймтн Чингс-Богдин йисн өнцгтэ цаган туггин дор бактдж, хамдан делкэ эзелдх йовсн-цагт, мана урдкс хара йовдх, тер цаггин ик төрт эс орцдх гидж келдх болыг уга. Ода бийинь харгсн хасг-мангдмуд цугтан бидн Чингсн тохмта улс гидж бактдж келцхэнэ. Теднэр болхлн бидн нег үлү. Чингс-Богдин бийинь боли түүнэ үр-садна күцэдй йовсн үүлдврүдиг мактдж, бактдж, теднэ мөн тохмнэ биднвдн гидж келхд мана мэл лавта зоб.

Алта алг даагн ээц эвдрхд, Хо-өөрдг толгачта мана урдкс, уул нутгасн шингх үзг темцдх гарад, зууран хасг-мангд угаг дйэлэд, ик олдэта-оршта ирэд, Идхл, Тенг голмуд түшсн йовдл байсн биший.

Уул нутган орнад, оln отгудин газр дава, минггн, түмн дуна йовад, эс таньдг, эс меддг Идхл, Тенг түшдх суух цагтан чигн мана урдкс ймтнэс дуту йовсн хаалг уга.

Алта өсн гарч йовад эс таньдг-меддг Идхл, Тенгд зун дөчн джилн туршар суухларн, мана урдкс ахлгч нег ухата байсн: хальмг төр, шадж хамдан босч харсх, хальмгин эрх, тангсн /независимость/ кеңд чигн медүлш уга. Тигэд чигн, Арсин аврлг уга хана гүчн өсөд, эрвэ тангсн харсдг чидл мондэд, ашднэ оln хана медрад ордг байдг үзгдэд ирхлэ, мана өвкс, Овш-Хан толгата, арч-чидл угаран хайин, хару Алтаган темцэд гарсн йовдл бас байдг биший.

Арднэ үлдсн ймтнчн, Арсин нутгин төрт орлцдг арг уга, орн-нутгинь гардвр гартасн алдад хугрсн болвчн, "күн кинт", тенгр байин" гег, боз-хөөрмгэн уугад, гос-девлэн өмсэд, орсин ййрстэ хар моджгас деер байсн биший.

"Дала догдлхла джирмагт амрл уга" - гигэд, Арсин нутг улан галвар догдлхла, мана цөөкн улан залата хальмг бас дйэвлсн болдг... Эн улан галвин дольган мана улан залата хальмгудиг эрваннэ шүрүнд чивачкн алдв.

Тер юм гихла. Урд 30 джилн туршар арвад-хөрэдэр мана улс ймдин тамд йовджасн болхла, эн өнгрсн 2ч йиртмчин дйэнэ хөөн, аврлг уга улачуд мана орн нутга улан залата хальмгудиг цуг бөөрдэринь Сибирь, Казахстан тал көбдх туусн бодта зэйнг байдг биший. Тер мана тангч ода хама, йамаран йовжиг манд чиягр сэйиэр меддг арг уга.

Ода, хойр ик дйэна көлд харгад, усх, эс узх зовинг эдлэд, Арсин газрас гарч ирэд, оln газр керэд йовдх йовсн нег цөөкн хальмгуд бидн хооридан йамаран байдлтгэр байнавдн гег сурхла - күн болгн эн байдлиг меддх байх.

Тер юмба? Өмнэ дөрвд, охтр бузав, гяргтэ торгд - эрвэйинн байин

Эн үнэн. Эн мана эндне бйэдл.

Юнгед эн үнэн болдж тарва? Жувадл эс цагх йамаран ик төртэвдн?
Хаггдл эс болх йамаран ик заргтавдн? Эх-эцгийн алицси йамаран ик
бшйтэвдн? Эх-хөөтэн барсен йамаран терсмүдвдн?

Ода атом-ракет боли худл-жууриг хойрар нарт-делкй гарддг орн-
нутгуд "урлда кеджйх" цагт, урдин тэвсн төвэр "ДП" болди тохрсн
цөөкн хальмгуд хоорндан йамаран бйэдлтйгйр бййх зөөтэвдн?

"Тоха келтрв занцидан, толга тасрв махладан" гидг. Эс гидж,
"Таха халрсн газрт ганцарн бичй йовит, газаран элтй эдидэн ухаган
бичй медулит" гидг. Эн хойр угграс иштэйгйр бййхлй чикс ббих гидж
би саннав.

Ахнр! Ода эн мана дүүнр йамаран бйэдлтй хальмгуд болх? Эн мана
йандэ, бйэдлйр ода 50 джи йовхна мана дорас осх багчудиг мөн халь-
мгуд гидж келди болхий?

Игйд, деер келгдсн сурврумудтад камднй күүн болгн бийдэн сурвр
бгйэд хярүдинь огхлй сйн болх гидж би саннав.

Гурвн-дөрвн зун джи хооран, гурвад-дөрвйдэр Европас боли талда
газрин онцгүдас оргдл-бултдэ одад, ода нарт-орчлингд уга ик байн,
наадк ймтид уга ик деиргитй, аггу ик кутй атом-бомбта, Америк-гидг
орн-нутг болдж одснй күүн болгн меднй.

Манд им Америк тоскигн, орчинг толгалгн керг угал, зуг "бөггйн
бөггйд, бөөсйн түүгйд", удан залата хальмг нерйн алдт уга, кезйнк
унг-дэнгйн -дөрвн-бөрд, Чингс-Вордо хан, Овш-Хан бөгдин нер көөдл
уга йовхлй болх билй.

Хальмгуд!

Урдкан эс санх - генен биши т,

Эн бйэдлэн эс медх -ухан тату бичит.

Ирх цаган эс тоолх - селвг тату биши т.

"Хөөткйн сансн - цецн, жуучан хатхсн - ури"- гидг. Ухаалтн,
сантн, тоолтн!

Урдкан сандэ - бахтн!

Эн бйэдлэн сандэ - ичтн!

Ирх цагган тоондэ - байстн!

Деедстэн шүтдх - замьвртн!